ВІДГУК

опонента на дисертаційну роботу Берези Валерія Володимировича на тему: «Інтеграція механізмів та систем управління організаційно-правовою безпекою в менеджмент суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дослідження

В умовах ринкової економіки суб'єкти аграрного бізнесу функціонують в середовищі повної економічної самостійності та проваджують свою виробничо-комерційну діяльність в умовах невизначеності й непередбачуваності. Одночасно опосередкований, але вагомий вплив на їх результативність мають чинники мікро- та макросередовища, зокрема, нестабільна політична та економічна ситуація в державі, недосконаліть законодавства для підприємництва, а також рівень розвитку системи менеджменту, який на сучасному етапі розвитку у більшості аграрних підприємств можна охарактеризувати відсутністю дієвих управлінських механізмів. Крім того наявність їх самостійності при виборі організаційно-правових форм ведення своєї діяльності створює умови для формування окремих ризиків та загроз економічного, організаційного та правового спрямування. З іншої сторони, наявність у господарюючих суб'єктів значних ресурсів організаційного характеру дає платформу для створення принципово нових механізмів, зокрема, й у площині організаційно-правової безпеки, як однієї з базових систем підприємства. Організаційно-правову безпеку слід розуміти в якості специфічного управлінського явища, яке можна окреслити таким станом системи менеджменту підприємства, за якого мають місце зв'язки з економічним оточенням та організацією внутрішньоструктурної взаємодії. Це дозволяє суб'єктам безперешкодно здійснювати ефективну основну (операційну) та додаткову (фінансову та інвестиційну) діяльність й успішно реалізовувати стратегії розвитку зі збереженням організаційної цілісності суб'єктів господарських відносин, нівелюванням та елімінуванням ризиків та загроз, захистом економічних результатів діяльності та власності суб'єкта. З огляду на вищезазначене тематика дисертаційної роботи є актуальною та своєчасною.

2. Ступінь наукової розробленості проблеми

Дисертаційна робота Берези В.В. виконана у рамках науково-дослідних тем Інституту тваринництва НААН. Так, пропозиції щодо ідентифікації методологічних засад діагностики діяльності суб'єктів аграрного бізнесу за наявності потенційних джерел загроз організаційно-правовій безпеці, визначення моделей функціонування інтегрованих систем управління організаційно-правовою безпекою з використанням сучасного інструментарію теорії менеджменту, розробки визначених моделей функціонування інтегрованих систем управління організаційно-правовою безпекою з використанням сучасного інструментарію теорії менеджменту, розробки стратегічної зони ризиків підприємства, побудованої на основі сучасних методів вирішення проблем для моделювання вибору методів впливу на них з метою нівелювання найбільших загроз представлені в звітах за темами: «Ідентифікувати сценарії та процедури відновлення виробничо-технологічного, агроекологічного та інноваційно-інвестиційного потенціалу молочного скотарства на деокупованих територіях» (номер державної реєстрації 0124U001624, 2024-2025 рр.), «Обґрунтування стратегічних напрямів змін товарної спеціалізації підприємств-виробників продукції тваринництва» (номер державної реєстрації 0226U001032, 2026 р.), «Методологічні основи удосконалення нормативно-правового регулювання відшкодування спричинених агресією збитків виробників продукції тваринництва» (номер державної реєстрації 0126U001663, 2026 р.).

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення та висновки дослідження Берези Валерія Володимировича засновані на ґрунтовному аналізі підходів до формування організаційно-правової безпеки суб'єктів аграрного бізнесу. Основні положення дисертації, які містять наукову новизну, ґрунтуються на результатах узагальнення сучасних фундаментальних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативно-правових актів України тощо.

У роботі дисертантом вдало поєднано традиційні і сучасні методи дослідження, що підтверджує обґрунтованість та достовірність отриманих наукових положень, висновків і рекомендацій. Зокрема, використано наступні методи дослідження: морфологічний аналіз, діалектичний метод,

теоретичні узагальнення, методи аналізу і синтезу, експертного оцінювання, кваліметричний метод, метод формалізації.

На позитивну оцінку заслуговує використання автором широкої інформаційно-фактологічної бази дослідження: законодавчих та нормативно-правових актів України; інформації Державної служби статистики України; первинної документації та інформації з офіційних інтернет-ресурсів підприємств-суб'єктів аграрного бізнесу.

4. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях

Результати дисертації відображені у 30 наукових публікаціях (12 одноосібних), в тому числі: 23 статтях у наукових фахових виданнях, 3 статтях у зарубіжних наукових періодичних виданнях, які входять до наукометричних баз Scopus та Web of Science, та 4 публікаціях у інших виданнях. Загальний обсяг наукових праць складає 14,7 друк. арк.

Реферат дисертації відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та повною мірою відображає її основні положення.

В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих дисертантом як таких, що містять елементи наукової новизни. Характер видань і зміст опублікованих наукових праць відповідають вимогам МОН України щодо повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Слід відмітити, що дисертаційна робота відзначається логічністю, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків. Вона містить достатню кількість рисунків та таблиць, що подано як безпосередньо в основній частині дисертації, так і винесено в додатки.

5. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Узагальнюючі основні висновки і результати дисертаційного дослідження, а також особистий внесок дисертанта у вирішення обраної наукової проблеми щодо формування інтегрованої системи управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу, можна зазначити, що наукову новизну становлять такі положення дослідження:

– вперше обґрунтовано концептуальні засади формування інтегрованої системи управління організаційно-правовою безпекою суб’єктів аграрного бізнесу, які передбачають поєднання стратегічного, організаційного та правового контурів управління, узгодження їх цілей, функцій та інструментів, забезпечення збалансованості інтересів зацікавлених сторін і формування відповідних стратегій реагування на загрози, що створює передумови для інтеграції безпекових процедур у загальну систему менеджменту підприємства;

– вперше сформовано методологічні засади діагностики організаційно-правової безпеки суб’єктів аграрного бізнесу, які ґрунтуються на виокремленні організаційної та правової складових, їх декомпозиції за функціональними сферами та застосуванні кваліметричної моделі для визначення рівня потенційних загроз і вагомості окремих сфер, що дозволяє обґрунтовувати пріоритетні напрями управлінського впливу;

– вперше розроблено моделі функціонування інтегрованих систем управління організаційно-правовою безпекою суб’єктів аграрного бізнесу, які поєднують інструментарій теорії ігор, теорії корисності, векторної оптимізації та ситуаційного управління й забезпечують багатокритеріальне обґрунтування вибору стратегій розвитку та способів реагування на зміни середовища на основі ідентифікації ризиків та загроз здійсненню основної діяльності суб’єктів;

– удосконалено наукове розуміння організаційно-правової безпеки суб’єкта аграрного бізнесу як стану його організаційної, правової та майнової захищеності, за якого забезпечуються самостійність господарювання, стійкість внутрішньої системи управління, можливість здійснення основної, фінансової та інвестиційної діяльності, участі в інтегрованих формуваннях, а також узгодження інтересів, потреб і цінностей ключових зацікавлених сторін;

– удосконалено методичний підхід до оцінювання організаційно-правової безпеки суб’єктів аграрного бізнесу, який передбачає позиціонування підприємств у матриці за інтегральними оцінками організаційної та правової складових і виокремлення чотирьох типів їх стану: стабільного, організаційно нестабільного, правово нестабільного та критичного, що дозволяє диференціювати відповідні стратегії управління безпекою;

– удосконалено методологічні засади управління організаційно-правовою безпекою суб’єктів аграрного бізнесу шляхом системного поєднання загальних і спеціальних принципів, загальнонаукових та прикладних методів, функцій прогнозування, планування, організації, мотивації, контролю й регулювання, а також варіативних стратегій реагування на ризики, що охоплюють їх уникнення, прийняття, управління та передачу;

– удосконалено методичне забезпечення превентивного управління організаційно-правовою безпекою суб’єктів аграрного бізнесу, що передбачає поєднання кількісного та якісного оцінювання керованих і некерованих загроз, використання ментального картографування, послідовну реалізацію функцій менеджменту та бюджетування заходів, спрямованих на реалізацію обраних стратегій безпеки;

– удосконалено підхід до формування стратегічної зони ризиків підприємства, який ґрунтується на поєднанні методів творчого вирішення проблем, теорії ігор, когнітивного моделювання та інших аналітичних і евристичних методів і дозволяє ранжувати загрози та обґрунтовувати вибір способів управлінського впливу на найбільш критичні з них;

– удосконалено типологію загроз і ризиків суб’єктів аграрного бізнесу за цільовими ринками та напрямами взаємодії, яка базується на діагностичній тріаді «ідентифікація можливостей – оцінювання стратегічних намірів – дослідження ринкового середовища» і використовується для формування стратегічного простору та визначення конфігурації розвитку підприємства.

– набуло подальшого розвитку теоретичне трактування економічної безпеки підприємства як такого стану його функціонування, за якого забезпечується узгоджене задоволення потреб, реалізація інтересів і збереження цінностей підприємства та його ключових стейкхолдерів, з урахуванням ролі людини як первинного суб’єкта формування та реалізації управлінських рішень;

– набула подальшого розвитку класифікація загроз організаційно-правовій безпеці суб’єктів аграрного бізнесу за сферами взаємодії із зацікавленими сторонами, яка передбачає ідентифікацію джерел загроз через можливе порушення інтересів, незадоволення потреб або невідповідність цінностям власників, інвесторів, працівників, споживачів, постачальників, фінансових установ, органів державного регулювання та територіальних громад;

– набуло подальшого розвитку функціональне наповнення системи управління організаційно-правовою безпекою підприємства шляхом упорядкування процедур стратегічного управління, економічної діагностики результативності діяльності та кількісного й якісного оцінювання керованих і некерованих загроз;

– набув подальшого розвитку підхід до оцінювання результативності механізму управління організаційно-правовою безпекою, який поряд із традиційними показниками враховує параметри життєвого та відтворювального циклів підприємства, стійкість бізнес-процесів, рівень правової забезпеченості стратегічного управління та узгодженість із ієрархічною системою менеджменту;

– набуло подальшого розвитку визначення стратегічних можливостей суб'єктів аграрного бізнесу на основі поєднання організаційно-правових векторів ринкового позиціонування, стратегічного партнерства та відповідного інституційного забезпечення із застосуванням механізмів інтеграції, кооперації та кластеризації;

– набули подальшого розвитку напрями розвитку систем стратегічного управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу, які передбачають варіативне формування їх елементного складу з урахуванням вагомості окремих компонент у забезпеченні загальної результативності підприємства та диференціацію методів попередження, локалізації й мінімізації загроз при збереженні єдності стратегічних цілей управління.

6. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації теоретико-методологічних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. Отримані результати роботи спрямовані на вирішення важливої науково-практичної проблеми, що виявляється у розвитку теоретико-методологічних засад та методичного забезпечення формування та реалізації інтегрованої системи управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу. На рівні підприємств та в навчальному процесі знайшли своє впровадження пропозиції дисертанта, що підтверджено відповідними документами.

7. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Даючи позитивну оцінку науковим здобуткам дисертанта, слід виокремити певні дискусійні положення, що мають місце в дисертаційній роботі:

1. У дисертації здійснено ґрунтовне опрацювання теоретичних засад формування та функціонування систем управління організаційно-правовою безпекою, узагальнено значний масив наукових напрацювань з відповідної проблематики. Водночас недостатньо уваги приділено можливостям адаптації та імплементації успішного зарубіжного досвіду. Зокрема, автором розглянуто утилітарний, ресурсний, гармонізаційний та стійкісний підходи, однак доцільно було б конкретизувати можливості їх повного або часткового використання при побудові систем управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу.

2. У процесі дослідження внутрішніх і зовнішніх джерел загроз автор слушно акцентує увагу на опорі змінам як одній із суттєвих внутрішніх загроз, що може проявлятися через трудові конфлікти, невдоволення персоналу, страйкові настрої або судові спори, пов'язані з порушенням трудових прав працівників. Разом із тим зазначене положення не отримало достатнього розвитку при формуванні компонентного складу інтегрованої моделі організаційно-правової безпеки. Доцільним є чіткіше відображення механізмів запобігання та нейтралізації ризиків, пов'язаних з опором персоналу організаційним змінам.

3. У роботі проведено ґрунтовне дослідження основних ринків сільськогосподарської продукції, які виступають цільовими для суб'єктів аграрного бізнесу, та обґрунтовано їх віднесення до ринків олігопсоністичного типу. Водночас аргументація такого висновку значною мірою спирається на результати попередніх досліджень інших науковців. Для посилення доказовості отриманих результатів доцільно було б доповнити аналіз кількісними показниками концентрації, структурними характеристиками та іншими індикаторами, які дозволяють об'єктивно ідентифікувати відповідний тип конкурентної структури ринку.

4. У дисертації визначено вплив окремих чинників на функціонування інтегрованої системи організаційно-правової безпеки та систематизовано внутрішні й зовнішні загрози діяльності суб'єктів аграрного бізнесу. Водночас для посилення практичної значущості одержаних результатів

доцільно було б детальніше розглянути процедури ідентифікації конкурентної структури конкретних цільових ринків збуту. Урахування типу та інтенсивності конкуренції на відповідних ринках має важливе значення для забезпечення релевантності запропонованих методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності підприємств.

5. Заслуговує на увагу запропонований методичний підхід до визначення впливу складових ринкового позиціонування на кінцеві економічні результати діяльності підприємств з урахуванням їх форм власності та масштабів господарювання. Разом із тим практичне застосування цього підходу потребує більш детального пояснення причин відхилення результатів окремих груп підприємств від середньоринкових значень. Доцільно також розширити рекомендації щодо моделювання та підвищення прибутковості підприємств, оскільки тривала збитковість суттєво обмежує можливості формування та реалізації їх конкурентних переваг.

6. У роботі обґрунтовано використання стратегічних зон активності в системі управління організаційно-правовою безпекою, однак їх сутнісні характеристики, економічний зміст та критерії виокремлення потребують більш чіткого теоретичного визначення. З огляду на те, що ідентифікація таких зон є складовою положень, винесених на захист, доцільно поглибити обґрунтування авторського підходу до їх формування, визначити відмінні характеристики та розкрити їх роль у забезпеченні організаційно-правової безпеки суб'єктів аграрного бізнесу.

7. Теоретико-методологічну цінність дослідження посилило б більш ґрунтовне розкриття сутності категорії «ризик-менеджмент», яка використовується при побудові механізму організаційно-правової безпеки суб'єктів агробізнесу. Доцільно чіткіше визначити її взаємозв'язок із категоріями «ризик», «загроза» та «безпека», окреслити спільні й відмінні характеристики цих понять, а також систематизувати причинно-наслідкові зв'язки між ідентифікацією ризиків, управлінським впливом та забезпеченням належного рівня безпеки підприємства.

Зауважимо, що визначені рекомендації та дискусійні положення не применшують високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дисертантом дослідження.

8. Загальний висновок

Дисертація Берези Валерія Володимировича на тему: «Інтеграція механізмів та систем управління організаційно-правовою безпекою в менеджмент суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому розв'язано важливу наукову проблему управління організаційно-правовою безпекою суб'єктів аграрного бізнесу. За своїм змістом, рівнем наукової новизни, теоретичним значенням, практичною цінністю, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю отриманих результатів і повнотою їх апробації дисертаційна робота відповідає вимогам, що висуваються до докторських дисертацій за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Опубліковані автором наукові праці достатньо повно відображають основні положення дисертації, а сформульовані висновки логічно відображені в проведеному дослідженні та належним чином обґрунтовані.

Дисертація Берези Валерія Володимировича «Інтеграція механізмів та систем управління організаційно-правовою безпекою в менеджмент суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» відповідає діючим вимогам, що встановлені до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук у відповідності з пп. 7, 8 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її автор – Береза Валерій Володимирович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Опонент:

доктор економічних наук, професор,
Заслужений працівник сільського
господарства України
професор кафедри економічної теорії
Національного університету біоресурсів
і природокористування України **Наталія ВДОВЕНКО**

Підпис Вдовенко засвідчую
Учений секретар НУБіП України
Пастушенко О.Д.